

Behåll fjärrvärmens i kommunal ägo

Svenska Dagbladet den 23 april 2025

Fjärrvärmens är central för det svenska energisystemet, med en produktion motsvarande över hälften av värmebehovet och en omsättning på över 40 miljarder kronor. Den bygger till stor del på biobränslen, avfall och spillvärme, och bidrar därmed både till att minska både fossila utsläpp och stärka försörjningstryggheten. Samtidigt präglas marknaden av ett grundläggande problem: avsaknaden av konkurrens. Fjärrvärmemarknaden består av lokala monopol, där kunden inte kan byta leverantör och där priserna sätts av bolagen själva. Det indirekta konkurrenstryck som finns genom att kunderna i stället kan välja elbaserad uppvärmning har dessutom minskat under de senaste tre åren på grund av högre elpriser.

I en ny ESO-rapport, "Raka rör", analyserar jag prissättning och vinstutveckling på fjärrvärmemarknaden över tid – med särskilt fokus på skillnader mellan kommunala och privatägda bolag. Resultaten är tydliga: under det senaste decenniet har privatägda bolag haft både högre priser och högre vinstmarginaler än sina kommunala motsvarigheter.

Fjärrvärmepriiser består nästan alltid av en fast avgift och ett rörligt energipris. Den fasta avgiften – som kunden betalar varje år oavsett hur mycket värme som används – är den del av priset där skillnaderna uppstår. Detta är även konsistent med ekonomisk teori om monopolprissättning: vinster utöver vad som hade varit möjligt på en konkurrensutsatt marknad bör tas ut genom just den fasta avgiften. För en normalstor villa motsvarar denna prisskillnad omkring 1 000 kronor per år, eller runt 7 procent av den totala kostnaden för fjärrvärme. För hela landet, där över 30 procent av kunderna har en privat fjärrvärmelieferantör, innebär detta att kunder i privata nät varje år betalar omkring en miljard kronor mer än kunder i kommunala nät – utan att det finns någon koppling till högre kostnader eller bättre tjänster.

Även kommunala fjärrvärmebolag har historiskt haft god lönsamhet, åtminstone före 2022 då kostnaderna för bioenergi började öka kraftigt. Här finns dock en viktig skillnad: de vinster som uppstår i kommunala bolag återförs till kommunernas budgetar och kan därmed användas till att finansiera välfärden. I ekonomiska termer fungerar de som ett substitut till skatteintäkter. Till skillnad från skatter på arbete – som skapar snedvridningar genom att minska arbetsutbudet – är efterfrågan på fjärrvärme förhållandevis prisokänslig, vilket gör att intäkterna till kommunen kan tas in utan negativa effekter i form av minskad efterfrågan på värme.

Därför är det olyckligt att många kommuner har sålt, eller överväger att sälja, sina fjärrvärmesät. En försäljning kan visserligen ge en kortsiktig ekonomisk lättnad genom intäkter från försäljningen, men innebär att framtida vinster försvinner ur den kommunala ekonomin. Ofta säljs även näten till utländska ägare, vilket gör att vinsterna försvinner utomlands. Rapporten visar också att de utländska bolagen i genomsnitt tar ut ännu högre priser än svenskägda privata bolag.

Detta innebär inte att privata aktörer helt bör utestängas från fjärrvärmesektorn. Privatägda företag kan mycket väl vara bättre lämpade att effektivisera verksamheten och driva teknikutvecklingen. Dessa egenskaper är viktiga – inte minst när fjärrvärmens står inför ett tekniksifte, med digitalisering,

smart styrning och lågtemperaturssystem. Lösningen är inte att avskaffa det privata deltagandet helt och hållet, utan att utforma mer genomtänkta samarbetsformer.

Kommunerna bör behålla ägandet av näten, men kan med fördel lägga ut drift, service och utveckling på entreprenad. Genom välformulerade och långsiktiga avtal kan man kombinera privat effektivitet med offentlig kontroll. Ett annat alternativ är att kommuner i högre grad börjar samarbeta med varandra. Genom att bilda gemensamt ägda fjärrvärmebolag mellan flera grannkommuner kan man dra nytta av stordriftsfördelar, dela kompetens och samtidigt säkerställa att överskotten stannar inom den offentliga sektorn.

Ett annat alternativ skulle kunna vara prisreglering. Men i praktiken är prisreglering svårt att genomföra. Erfarenheterna från elnätsmarknaden visar att regleringen kan bli både krånglig och kostsam, med omfattande rättsprocesser och svårigheter att följa med i den tekniska utvecklingen. Därför är det inte troligt att en liknande modell skulle fungera på fjärrvärmemarknaden.

Slutligen bör nämnas att de senaste årens snabba prisökningar har väckt stor uppmärksamhet. Mellan 2022 och 2024 höjde privata bolag priserna med över 30 procent, medan motsvarande ökning i kommunala nät var omkring 20 procent. Det är kraftiga höjningar – men under 2022 och 2023 sjönk faktiskt vinstmarginalerna även i de privata bolagen (för 2024 finns ännu inte fullständiga data). Minskningen kan till stor del förklaras av de ökade kostnaderna för biobränslen, som utgör en betydande del av produktionskostnaderna. Det visar även på en mer omfattande problematik för fjärrvärmesektorn, eftersom den ökade efterfrågan och minskade utbudet av biobränslen troligtvis kommer hålla priserna på höga nivåer över en överskådlig framtid.

Problemet med de strukturella prisskillnaderna mellan privata och kommunala fjärrvärmenät kvarstår dock – och det är något som beslutsfattare bör ta på allvar. För kommuner som fortfarande äger sitt fjärrvärmenät är det bästa rådet att avstå försäljning.

Erik Lundin